

УДК 327(437.1/.2)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.33.19>

ОСНОВНИ ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НА ШЛЯХУ ДО МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (1993–2004 РР.)

Андрій Савчук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
факультет історії, політології і міжнародних відносин,
кафедра міжнародних відносин
вул. Шевченка, 57, 76018, м. Івано-Франківськ, Україна*

Мета статті – означити провідні вектори зовнішньополітичної діяльності Чеської Республіки щодо її інтеграції до ЄС та НАТО задля виокремлення продуктивного досвіду для України.

Стаття висвітлює особливості приєднання Чеської Республіки до Європейського Союзу та НАТО. Проведено аналіз внутрішньополітичних процесів у країні, що мали безпосередній вплив на євроінтеграційний курс Чеської Республіки. Досліджено головні проблемні питання європейської та євроатлантичної інтеграції Чеської Республіки. Подається короткий аналіз основних політичних та економічних викликів, які стояли на шляху вступу Чехії до ЄС. Акцентується увага на складності і неоднозначності процесу адаптації законодавства і економіки країн ЦСЄ до стандартів Євросоюзу.

Чеська Республіка, що виникла внаслідок розпаду чехословацької федерації 1993 р. та стала на шлях європейської та світової інтеграції, сьогодні є повноправним загальноновизнаним суб'єктом міжнародних відносин. Упродовж одинадцятирічного незалежного існування держава досягла помітних успіхів із багатьох визначальних напрямів зовнішньої політики.

Важливе місце в зовнішньополітичній діяльності Чеської Республіки приділяється питанню двостороннього співробітництва із сусідніми країнами, зокрема Словаччиною, Німеччиною, Австрією, Польщею. Унаслідок діалогу в 1997–1999 рр. було розв'язано суперечливі питання стосовно демаркації та демілітаризації державних кордонів, а також розподілу колишнього спільного федеративного майна. Повчальним є чехо-словацькі стосунки – яскравий приклад продуманого і цілеспрямованого формування тісних безконфліктних відносин між двома незалежними країнами – у минулому членами єдиної федеративної держави. У контексті реалізації головного – європейського вибору України – насамперед вивчення досвіду співпраці Чеської Республіки і Словацької Республіки є актуальне і винятково важливе з науково-теоретичного і практичного погляду.

Ключові слова: Чеська Республіка, зовнішня політика, європейська інтеграція, ЄС, НАТО, Словацька Республіка.

Постановка проблеми. Черговою закономірністю світового розвитку є розгортання інтеграційних процесів, які посилюються на межі тисячоліть, поєднуючись водночас із дезинтеграційними тенденціями. Сьогодні значним є вплив міжнародних інтеграційних процесів на функціонування не тільки регіональних міжнародних систем і утвердження нового міжнародного порядку, але й окремих суспільств та держав, їхньої внутрішньої політики, на щоденне життя людей. Міжнародна інтеграція характеризується процесами об'єднання держав і народів для спільного розв'язання проблем та реалізації спільних цілей, супроводжується посиленням взаємозалежності між ними аж до злиття в єдине ціле, виникненням спільних інститутів та правових норм, що забезпечують функціональну ефективність. До провідних мотивів інтеграційних взаємодій у сучасному світі науковці відносять прагнення забезпечити добробут, безпеку, стабільність розвитку суспільства [1, с. 109]. Ці про-

цеси є особливо актуальними сьогодні для України. Тому важливим є досвід зовнішньої політики Чеської Республіки (ЧР) на шляху до світової інтеграції (1993–2004 рр.). Актуальність дослідження визначається сучасними інтеграційними орієнтирами України, необхідністю узагальнення досвіду міждержавного співробітництва України з ЧР у різних його напрямках та формах з метою поглиблення двосторонніх відносин із урахуванням нинішнього зовнішньополітичного курсу України. Для України, яка означила для себе пріоритетним курс на європейську та (з огляду на неоголошену війну з Росією) світову інтеграцію, досвід ЧР, є на часі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській науці немає окремого ґрунтовного дослідження, присвяченого зовнішній політиці Чехії. Певні напрацювання тут мають радянські вчені [2, с. 216]. Аналіз джерельної бази порушеної проблеми засвідчує увагу сучасних науковців до питання векторів сучасної зовнішньої політики Чехії [3, с. 53–58], а також історичній ретроспективі цього питання [4, с. 367]. Цікаво, що Чехія, зокрема і її зовнішня політика, є предметом досліджень науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (ПНУ) [5, с. 212–217], а також відзначаємо той факт, що ПНУ має певний досвід співпраці із ЧР у ділянці розвитку науки, стажування аспірантів (Наталія Криворучко, 2014 р.), укладання двосторонніх угод про співпрацю між університетами (Карловий університет, 2012 р.) тощо.

Мета статті – означити провідні вектори зовнішньополітичної діяльності Чеської Республіки щодо її інтеграції до ЄС та НАТО задля виокремлення продуктивного досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Чеська Республіка, що виникла внаслідок розпаду чехословацької федерації 1993 р. та стала на шлях європейської та світової інтеграції, сьогодні є повноправним загальноновизнаним суб'єктом міжнародних відносин. Упродовж одинадцятирічного незалежного існування держава досягла помітних успіхів з багатьох визначальних напрямів зовнішньої політики.

Позаяк порушена у статті тема є багатоаспектною і доволі об'ємною, з огляду на обмежені рамки дослідження розглянемо основні вектори зовнішньої політики Чеської Республіки крізь призму України. У контексті реалізації головного – європейського вибору України – насамперед вивчення досвіду співпраці Чеської Республіки і Словацької Республіки (СР) є актуальне і винятково важливе з науково-теоретичного і практичного погляду. Аргументуємо нашу тезу низкою положень: ідеться передовсім про те, що чесько-словацькі відносини після їх відокремлення 1993 р. – це приклад формування цивілізованого існування двох близьких (споріднених), проте незалежних суверенних держав, яскравий взірець безконфліктного існування ЧР та СР.

Україна, використавши досвід Чехії на шляху до інтеграції в європейський та світовий простір, має запозичити найбільш позитивні моменти зовнішньополітичної діяльності Чехії. Зокрема, чітке й однозначне прагнення ЧС, проголошення ключовим напрямом зовнішньої політики курс на «повернення до Європи» та інтеграцію до євроатлантичних структур.

Важливе місце у зовнішньополітичній діяльності ЧР приділяється питанню двостороннього співробітництва із сусідніми країнами, зокрема Словаччиною, Німеччиною, Австрією, Польщею. Унаслідок діалогу в 1997–1999 рр. було розв'язано суперечливі питання стосовно демаркації та демілітаризації державних кодонів, а також розподілу колишнього спільного федеративного майна.

Повчальним для нас, українців, є чехо-словацькі стосунки – яскравий приклад продуманого і цілеспрямованого формування тісних безконфліктних відносин між двома незалежними країнами – у минулому членами єдиної федеративної держави. Найголовнішою

залишається необхідність вивчення практики новітнього чехо-словацького міждержавного співробітництва в контексті реалізації сучасної стратегії європейської інтеграції України. Науковці, політики називають цей феномен «розлученням по-чехословацькому», під яким розуміють цивілізовані, мирні процеси, що, окрім іншого, ґрунтуються на абсолютних (вічних) цінностях і міжнародних нормах, що призвело до того, що усамостійнення ЧР і СР відбулося без єдиної краплі крові, понад те, уже на самих початках цих процесів було раз і назавжди погоджено найскладніший, на нашу думку, поділ федерального майна Чехією та Словаччиною за пропорцією 2:1, тобто за співвідношенням чисельності населення республік (Чехія – близько 10 млн. осіб; Словаччина – близько 5 млн. осіб) [6, с. 83].

Імпонує також і те, як Чехія та Словаччина спільно діяли на шляху до свого подальшого існування з-поміж європейського та світового співтовариства [7, с. 3–9]. Річ у тім, що вони спільно узгоджували будь-які превентивні дипломатичні кроки для визнання не тільки своєї незалежності, а й відтак координували свою діяльність у царині зовнішньої політики. Успішність цих кроків очевидні: винятково важлива роль ЧР у структурах ЄС і НАТО і ділянці лобювання інтересів Словаччини, залучення до її підтримки Польщі та Угорщини. З весни 2004 року Словаччина є членом НАТО.

Приклад такої партнерської допомоги, за логікою, мав би простежуватися у відносинах між Україною та Росією. Однак замість таких цивілізованих стосунків, які продемонстрували всьому світу ЧР та СР, бачимо участь Росії у ескаляції конфлікту на Сході України, загарбання Криму та вторгнення та терени нашої держави. Російське керівництво будь-які кроки української сторони на зближення з ЄС чи НАТО сприймає агресивно.

Аналіз зовнішньополітичної діяльності ЧР уможливорює виокремлення ще одного важливого уроку не тільки для України, а й для країн-членів СНД. Погоджуємося з думкою науковця В. Андрейко про те, що «за темпами і глибиною системних постсоціалістичних перетворень країни СНД значно відстали від центральноевропейських країн» [6, с. 84]. На наш погляд, чи найбільшою причиною цих процесів стала деформація демократії в окремих країнах і взагалі невеликі досягнення у формуванні громадянського суспільства, унаслідок цього, до прикладу в Білорусі, Росії, утвердилися авторитарні режими, понад те, нинішній диктаторський режим В. Путіна – свідчення посилення прагнення до геополітичного домінування на пострадянському просторі.

Процес формування нових стосунків ЧР з колишніми історичними суперниками – Німеччиною та Австрією – супроводжувався появою численних суперечностей. Ідеться, насамперед, про закиди з боку Австрії щодо протиправності повоєнних декретів президента Е. Бенеша стосовно депортації судейських німців, які компактно проживали на теренах Чехії, а також реституції їх майна. Тоді з країни було насильницьки виселено близько 2,5 млн. етнічних німців [8, с. 119–124]. Чеська дипломатія, однак, настійливо відкидала ці звинувачення. Останніми роками чеська сторона відчуває новий натиск австрійських екологічних активістів, котрий посилюється після введення в дію Темелінської АЕС неподалік від кордону з Австрією [9, с. 318–319].

19 січня 1993 року Чехія стала членом ООН. Чеська дипломатія прагнула вступу країни до НАТО. На Мадридському саміті НАТО 1997 року запрошення нарешті було отримано. Ратифікаційний період інтеграції в НАТО завершився в березні 1997 р., коли Чехію прийняли до альянсу. Нині ЧР як повноправний член світового співтовариства бере активну участь у роботі близько 60 міжнародних організацій [9, с. 323]. Членство в НАТО уможливорює гарантію, що в період до 2015 р. загрози військової агресії проти ЧР не буде. Метою розбудови ЧР у 2010–2015 рр. є забезпечення повної інтеграції щодо військових структур НАТО [10, с. 31–35; 11]. Чехія першою серед посткомуністичних держав стала членом ЄОЕС [10, с. 23].

Утім, чи не найбільшим здобутки ЧР у ділянці зовнішньої політики стала її успішна інтеграція до Євросоюзу. Це був доволі тривалий і складний процес, однак, зважаючи на послідовну політику уряду М. Земана, початок XXI сторіччя ознаменувався успішним завершенням процесу євроінтеграції ЧР: церемонія підписання Угоди про вступ ЧР до ЄС відбулася в Афінах 16 квітня 2003 р., а в травні 2004 р. на зміну статусу «активних спостерігачів» для держав, що її підписала, прийшов статус повноправних членів Європейського Союзу [9, с. 325]. Упродовж свого прагнення до європейської інтеграції ЧР пережила «законодавчий бум»: лише 2000 року парламент країни ухвалив понад 500 законів та інших правових документів, гармонізованих європейськими стандартами. 15–16 червня 2003 р. на загальнонаціональному референдумі за приєднання країни до ЄС висловилися 77,3% громадян ЧР, що взяли участь у голосуванні [12, с. 90–91]. Розв'язання поставлених завдань чеською дипломатією супроводжувалося певними коливаннями. Новий зовнішньополітичний курс потребував значних компромісів, пошуку шляхів до полагодження всіх суперечливих з європейськими стандартами моментів, понад те, виявився пролонгованим участі. Експерти стверджують, що «повернення до Європи» змусило чехів піти на неабиякі жертви та самообмеження» [12, с. 92].

Утім, динамічно і послідовно рухаючись шляхом європейської та світової інтеграції, ЧР невдовзі стала повноправним загальноновизнаним суб'єктом міжнародних відносин.

Отже, Чехія, що виникла внаслідок розпаду чехословацької федерації (1993 р.), одразу стала на шлях європейської та світової інтеграції. Нині ЧР є повноправним загальноновизнаним суб'єктом міжнародних відносин. Концептуальними засадами її зовнішньої політики є створення умов для безпеки, стабільності й добробуту власної держави та всіх її громадян, а також надання допомоги міжнародному співтовариству у створенні мирного, безпечного демократичного суспільства. Відповідно Україна, використавши досвід ЧР, має запозичити найбільш позитивні моменти її зовнішньополітичної діяльності Чехії. Зокрема, чітке і однозначне прагнення ЧС, проголошення ключовим напрямом зовнішньої політики курс на «повернення до Європи» та інтеграцію до євроатлантичних структур. Подальшого висвітлення потребує дослідження співпраці ЧР з країнами європейської співдружності, її участь у провідних євроатлантичних економічних, політичних, оборонних структурах, продовження взаємовигідних контактів з посткомуністичними країнами Центральноєвропейського регіону.

Список використаної літератури

1. Білоус О., Доцяк І., Климончук В. Євроатлантична інтеграція України: проблеми та перспективи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ, 2007. 108 с.
2. Внешняя политика ЧССР / Под ред. С.И. Колесник. Москва : Прогресс, 1981. 239 с.
3. Башта Л. Євроінтеграційний шлях Чехії: успіхи та труднощі. *Економічний часопис*. XXI. 2008. № 5-6. С. 8–13.
4. Нагорняк М.М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика [Текст] / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Логос, 2009. 367 с.
5. Федорчак П.С. Розвиток економіки Чехословаччини між Першою та Другою світовими війнами. *Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи*. Чернівці, 2000. С. 212–217; Федорчак П. С. Чехословацька Республіка на рубежі 20-х рр. XX ст.: передумови створення та політичний розвиток. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2001. № 5-6. С. 262–267; Федорчак П.С. Чесько-словацькі міжнаціональні відносини в державотворчих процесах XX століття. *Проблеми інтеграції науково-освітнього, інтелектуального потенціалу в державотворчому процесі*. Тернопіль; Севастополь; Стамбул, 2007. С. 369–375.

6. Андрейко В.І. Чесько-словацьке міжнародне співробітництво в контексті євроінтеграції до ЄС: досвід для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2011. Вип. 100. Ч. 1. С. 82–89.
7. Стативка А. Чехія–Словаччина: нова якість двосторонніх відносин. *Політика і час*. 2006. № 3. С. 3–9.
8. Чугуєвська М. Німецьке питання в чеській політиці ХХ ст. *Університет*. 2009. № 3. С. 119–124.
9. Мотрук С. Головні напрями зовнішньої політики Чеської Республіки на рубежі ХХ–ХХІ ст. *Україна дипломатична*. Київ, 2007. Вип. 8. С. 316–326.
10. Кіцила Л. Концептуальні засади трансформації зовнішньої політики Чеської Республіки в умовах інтеграції з євроатлантичними структурами (1990–2004). *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин*. Львів, 2006. № 18. С. 20–26.
11. Кіцила Л. Чеська Республіка на шляху інтеграції до Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин*. Львів, 2004. № 12. С. 53–58.
12. Мотрук С. Чехія на шляху євроінтеграції. *Історичний журнал*. 2008. № 6. С. 90–91.

MAIN VECTORS OF THE CZECH REPUBLIC FOREIGN POLICY ON ITS WAY TO INTERNATIONAL INTEGRATION (1993–2004)

Andrii Savchuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Faculty of History, Political Science and International Relations,
Department of International Relations
Shevchenka str., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The purpose of the article is to define the leading vectors of the Czech Republic's foreign policy activities for its integration into the EU and NATO in order to highlight the productive experience for Ukraine.

This article highlights the accession of the Czech Republic to the European Union. The analysis of internal political processes in the country, which had a direct impact on the course of European integration of the Czech Republic. The main burning aspects of the European integration of the Czech Republic are determined in the given article. Short overview of the decisive political and economic challenges that influenced Czech Republic entrance to the EU is examined. It is also stressed on the complexity and ambivalence of adaptation process of the economy and laws of the Central and Eastern European countries to the European Union standards.

The Czech Republic, which emerged as a result of the break-up of the Czechoslovak federation in 1993 and embarked on the path of European and world integration, is now a fully recognized subject of international relations. During its eleven years of independent existence, the state has made significant progress in many key areas of foreign policy.

An important place in the foreign policy of the Czech Republic is given to the issue of bilateral cooperation with neighboring countries, including Slovakia, Germany, Austria and Poland. As a result of the 1997–1999 dialogue, controversial issues regarding the demarcation and demilitarization of state borders as well as the distribution of former common federal property, were resolved. Instructive is the Czechoslovak relations – a clear example of a thoughtful and purposeful formation of close conflict-free relations between two independent countries – in the past members of a single federal state. In the context of the implementation of the main – European choice of Ukraine – first of all, the study of the experience of cooperation between the Czech Republic and the Slovak Republic is relevant and extremely important from a scientific, theoretical and practical point of view.

Key words: Czech Republic, foreign policy, European Union, integration.